

KŐSZEGFALVI FERENC

Hetvenöt éve indult a Magyar Csillag

A magyarság java szellemi értékeit Vitéz János, Janus Pannonius, vagy tán a tatárjárás óta mindig próbáló idők hozták létre. Korszakváltások, kiútkeresések, súlyos történelmünk csapásai csiholták a tüzet Balassi, Zrínyi szavában, a reformáció irodalmában, Csokonai, Petőfi, Ady, József Attila költészetében. Műveikben örökölt felelősségvállalással a magyar sorskérdések kaptak hangot. Ugyanakkor „török áfium, német maszlag”, ellenreformáció, kiegyezés, sovinizmus, keresztény-nemzeti kurzus, kelet-európaiság zilálgatta a szellemi front hadrendjeit, állította szembe az alkotókat, szakítva őket ortológus-neológus, fontolva haladó-forradalmár, vagy urbánus-népi táborra.

A két világháború között az egyetlen erő, amely megpróbálta a kábult, dezorganizált magyar társadalomban az irodalmi élet szervezését, az egység helyreállítását, a Nyugat volt. A humánus és európaiság jegyében, nagy korszakának elmúltával csökkent, de tisztességes igényekkel és színvonalon. A húszas években a folyóirat és Babits – hisz e kettő ettől kezdve már halálilag egyet jelent – meghátrálva, zárt, belterjes világába vonulva, értékei mentésére, őrzésére szorítkozott. Elhatárolta magát forradalomtól, ellenforradalomtól, de hűséggel, bátran őrizte nagy szellemi hagyatékát – az „ezüstkor”-ban a magyar irodalom őrtüze. Tekintélye majdnem változatlan, a jelentkező fiatal tehetségek szinte kivétel nélkül itt találnak első fórumra. Az „új barbárság”, a növekvő fasiszta veszély, aztán – kényszerű prófétaágként – egyre nyíltabb és pártosabb állásfoglalásra készítette a Nyugatot, a korábban kétfrontos küzdelmet vállalt Babitsban pedig a „Jónás könyve” költőjét, a szellemi ellenállás egyik vezérét hívta életre a történelem. Így az alapvető élmény, amellyel a Nyugat második generációja, vagy ha úgy tetszik a népi írók nemzedéke érkezik: a „hazát kell nektek is teremteni” megújuló parancsa. Így érkezett Illyés a pusztáról indult, Párizst járt, európai műveltségű népfi, „ilyenformán érkezett meg Tamási Amerikából és a székely meséből, Németh az esztétikából s a parasztramantikából, Sárközi az új katolicizmusból és egy sereg népi író Bőjthe János paradijsomából; a szociológusok a formális szociológiából, a közírók a felszín politika berkeiből”.¹

A korszak sokszínű irodalmának java művelői a legfőbb kérdésekben, a népi-nemzeti problémák korszerű kifejezésében egy nevezőn voltak. Babits – akinek költészetére is jótékony hatással volt Illyés szerint e nemzedékkal való találkozása – a húszas évek végétől a Nyugatot szinte teljességgel erre a nemzedékre építette. Szigorú szerkesztői alapelve – az érték, az irodalmi, erkölcsi minőség feltétlen tisztelete, minden másnak fölébe helyezése, amely mély benyomással, példaként hatott a tanítványává váló Illyés Gyulára is –, ez a szerkesztői alapelv magas színvonalú irodalmat segített kikovácsolni az európai műveltséggel induló új nemzedék szociális indíttatású valóságglátásából és -ábrázolásából.

¹ Illyés Gyula: Újabb szellemi front?, In *Uó: Iránytűvel* I. 624.

Babits egyébként nemcsak szerkesztői példaképévé vált a fiatal Illyésnek, barátsággá mélyülő őszinte tanítványi, fiúi szeretet, tisztelet kötötte a fiatalembert a nála majd húsz évvel idősebb költőhöz. Érdekesnek tűnhet ezzel kapcsolatban s így megérdemel néhány szót az is, hogy a mélységből jött, a szegények közül való Illyés a *Nyugat* nagy triászának még élő két tagja közül nem a sorstárs, paraszti származék Móriczhoz, hanem a disztíngvált Babitshoz kötődött elsősorban. Ebben bizonyára jelentős szerepe volt a Móricz-Babits viszony alakulásának. Már Illyés szeme előtt játszódott le ugyanis 1929 és 1933 között a *Nyugat* történetének az az epizódja, amikor Móricz és Babits – tulajdonukba véve a folyóiratot – közösen szerkesztették azt. Két öntörvényű bolygó nem futhat párhuzamosan, nem keresztezheti egymás útját – közismertek e rövid időszak gondoljai s a rossz ízű szakítás a két óriás között. Gellért Oszkár, a harmadik szerkesztő így emlékezett saját kényelmetlen helyzetére: „Nem könnyű dolog az ütköző szerepét vállalni, különösen két olyan író közt, mint Móricz és Babits, akik közül az egyik inkább néplapot akart csinálni a *Nyugatból*, a másik pedig filológiai közlönyt.”² A *Nyugat* nagy örege, a biztos ítéletű Schöpflin Aladár így írt erről: „A két szerkesztő, bármennyire becsülték egymásban az írók, túlságosan erős, és egymástól túlságosan különböző egyéniség volt, semhogy zavartalanul együttműködhetek volna.”³

Maga Illyés, kissé elvetve a sulykot, következőképpen mentálta a dolgot: „Móricz túl vaskos volt, túl reális, azt lehet mondani, hogy néha naturalista is. Ezen már Babits a külföldi példái nyomán messze túl jutott. Az ember, ha összehasonlítja a Halál fiait mondjuk az Erdéllyel, rögtön kiderül, hogy a majdnem áttételesen beszélő Babits kiken nevelkedett. Az angol regényírókon. Viszont Móricz csak éppen hallott valamit harangozni Zoláról... és csinálta a maga irodalmát, amely nagyjából a naturalista korszaknak felelt meg a magyar irodalomban.”⁴

„Móricz azzal vádolta Babitsot, hogy nem ért a prózához, viszont Babits majdnem ok adattal mutatta meg, hogy Zsiga bácsi nem ért a költészethez. Babits zárkózott, a szavait megválogató, a külsőségekre is elég sokat adó volt, ellentétben Zsiga báccival.” [Móricz nagyon sok embernek volt 'Zsiga bácsi', az viszont kétségtelen, némi föltűnést keltett volna, ha valaki Babitsot 'Misa bácsi'-nak merészeli nevezni. Ő Mihály volt, az is csak keveseknek.] Illyés ezek után majdhogynem sikkasztónak is nevezi Móriczot. „Volt köztük anyagi dolgokban is eltérés. Egyforma summát adtak be a *Nyugat* anyagi alapjába; Babits, mint jól nevelt polgárfi, minden fillérről számadást adott. Zsiga bácsi csak kezelte a pénzt, egyszer csak vége volt annak az alapnak, és soha nem értette meg a krajcároskodást.”⁵ Illyés nem látszik tudni arról, hogy 1929–33 között gazdasági válság volt, amely a *Nyugat*nál tőkeerősebb vállalkozásokat is megrendített. Azon kívül, mint Gellért Oszkárnál olvasható,⁶ a nagycsaládos, sokszor krajcároskodni kénytelen Móricz, a társas viszony felszámolásakor 16.355 pengő 71 fillért engedett el a *Nyugat*nak. Ennyit tett ki ugyanis a folyóiratba három év alatt írt regénye *A nagy fejedelem*, a *Forr a bor*, s vagy félszáz novella, tanulmány, kisebb cikk fel nem vett honoráriuma.

² Gellért Oszkár: *Kortársaim. Móricz Zsigmond*. M.N., 1954. 198.

³ Schöpflin Aladár: Babits és a *Nyugat*, In *Babits-emlékkönyv*. Bp. 1941. 225.

⁴ Illyés Gyula: Móricz Zsigmond, In *Uő: Iránytűvel* I. 282.

⁵ Illyés Gyula: Írószobám, In *Uő: Iránytűvel* II. 814–815.

⁶ Gellért Oszkár: mint 2. sz. jegyzet, 171–172.

Illyés indulása ilyenformán egyértelműen a Nyugat jegyében történt. Első versei, első kötetei is (*Nehéz föld* 1928, *Sarjúrendek* 1931) itt jelentek meg. Illyést, a szerkesztőt és irodalomszervezőt, Babits és Babits *Nyugatja* formálta ki.

A harmincas évek végétől a betegségbe eső Babits a *Nyugat* terheiből egyre többet bízott Illyésre, s amikor betegsége egyre súlyosabbá vált, a *Nyugatot* Gellért Oszkár mellett tulajdonképpen már Illyés szerkesztette.

1941. augusztus 4-én eltávozott Babits, vele együtt temették a *Nyugatot*. A nevére szóló lapengedély érvényét veszítette, az Ady névvel örök időre összeforrott legendás hírű folyóirat 34 évfolyam után, 1941. augusztus elseji számával befejezte működését. Két éve folyt a második világháború, a német páncélosok néhány hete már az ukrán búzaföldeken rohantak kelet felé. Európa sötétbe borult. „Tisztességes emberi szóra, a gondolat melegére, világosságára talán soha nem volt nagyobb szükség, a Nyugat nem szűnhetett meg, más alakban tovább kellett élnie.”⁷ Az első generáció még élő képviselői, Gellért Oszkár, Schöpflin, s a második nemzedék alkotóárdájának ösztönzésére is, Babits hitének megfelelően Illyés új lapengedélyt kért és kapott. Két hónap szünet után, 1941. október elsején megjelent a *Nyugatot* formájában és tartalmában folytatni valló új folyóirat, a *Magyar Csillag* első száma. „Egy pász-tortúz kialakult, egy másik kigyulladt” – kezdi az új lap beköszöntőjét Schöpflin –, a Magyar Csillag viszi tovább azt a fáklyát, amelynek nem szabad soha kialudni. Felnövekedett mellettünk, segítségünkkel és egyetértésünkkel egy új nemzedék, amely méltó és képes arra, hogy fáklyánkat tovább vigye.”⁸

Az új, felelős szerkesztő a teljes örökséggel vet számot, annak egészét méri hozzá töprengéssel, felelősséggel korának valóságához, a süllyedő Magyarországhoz: „...Babits hevesen amellet fogott pártot, hogy folytatni kell, bármi módon is, ha kell, más címmel is... Arra is gondoltam: lehetnek-e még jó forgatói ezeknek a fegyvereknek, s forgathatók-e még egyáltalán? S lehet-e még tábor?... A feladattal úgy voltam, mint Jónás a próféatasággal. Mindent meg kell tenni, hallottam Babits hangját. Így tettem meg mindent kedvem ellenére is... A véletlen dobta rám a feladatot, de meghökkentem, mennyire elevenen éreztem súlyát.”⁹

Az indulás pillanata előtt Illyés kíméletlen őszinteséggel tekintette át a magyar szellemi, irodalmi élet állapotát.

„A tömegsajtó, a zsurnalizmus a legriasztóbb szellemi üzlet, megfojtotta, elnyelte a jó irodalmat, módszereivel, hangjával lassanként teljesen uralkodójává válik a szellemnek. Költészetünkön a kő alatt küszködő növény színe terjed, regényünket a ponyva felé nyomja a haszon, kritikánk hitele a sarki utcalányé; a tehetség vagy leveti az írói erkölcsöt, vagy bölénysorsra szorul. A baj az, hogy íróink nem írói mivoltukban politizálnak, hanem csak szolgálják a politikát, a különféle hatalmakat.”¹⁰

Helyzetük fölmérése, a magyar szellemi erők állapota – az ország végső szüksége teendőket is kijelölte.

Illyés legfőbb célja a *Magyar Csillaggal* a nemzeti tudatként értelmezett irodalom felemelése, függetlenítése, egységének – a *Nyugat* sokoldalúságát őrző, igazi értékeken alapuló, igazi egységének – megteremtése. Felemelése a zsurnalizmus színvonaláról, függetlenítése a

⁷ Schöpflin Aladár: *Babits- emlékkönyv*. 229.

⁸ Schöpflin Aladár: *Magyar Csillag*, 1941. 2.

⁹ Illyés Gyula: *Naplójegyzet*. 1941. szept., *Magyar Csillag* 1941. 97–106.

¹⁰ Mint előző jegyzet, 102.

napi politika járszalagjától, erőteljes egysége által a szellem értékeinek átmentése egy háború utáni tisztultabb világba.

Az irodalmon túli feladatokat vállaló új folyóirat alkotógárdája egy Babits-émlékkönyv kiadásával akarta a teljes folyamatosságot biztosítani az utolsó *Nyugat* és az első *Magyar Csillag* szám között. Amint ezt az első szám hírei közt olvashatjuk, anyagának terjedelme miatt nem előzhetette meg a folyóiratot, csak október közepén – igaz, így is feltűnően rövid idő alatt – az előfizetők havi illetményköteteként jelenhetett meg. A több mint háromszáz oldalas nagyalakú emlékkönyv hetvenkét szerző, az akkori magyar szellemi élet szinte minden jelentős személyének írását tartalmazza. Írók – Benedek Marcelltól Zelk Zoltánig –, kiváló művészek – Ascher Oszkár, Beck Ö. Fülöp –, tudósok – mint Szegfű Gyula – mondják el emlékeiket, benyomásaikat Babitsról, méltatják és gyászolják a nemzedéknevelő, irodalomszervező költőt, a humanizmus prófétáját. Demonstrációjuk mintegy az induló *Magyar Csillag* előképe.¹¹

Alapállásuknak megfelelő a folyóirat címének megválasztása is. A cím-ötletek listáján szerepelt a Figyelő, Magyar Liget, Magyar Mérték, Magyar Tisztás (ez utóbbi kiemelten), végül is Gellért Oszkár szerint az ő javaslatára választották a Csillag nevet.¹²

Az írás fölött könyöklő, s messze tekintő Mikes Kelemen-embéma kezdetben újra havonta jelent meg Budapest utcáin. A híres, jól ismert Beck Ö. Fülöp-plakett ábrájával, amely már a *Nyugat*nak is címere volt, s a jellegzetes címlappal együtt a *Magyar Csillag* átvette a *Nyugat* helyiségeit, apparátusát is a Vilmos császár út (Andrássy út) 34. szám alatti palotában. Nyomdai előállítását is az a Hungária Hírlapnyomda Rt. végezte mindvégig, amely 1925. augusztus elsejétől a *Nyugat*nak is nyomdája volt. A *Nyugat*nak megfelelő megjelentetési lehetőséget csak 1942 végén sikerült elérni; ez év novemberétől engedélyezték a havi kétszeri megjelenést. Így a folyóirat szerkesztői, munkatársai 1941. október elsejétől az 1944-es erőszakos megszűnésig összesen 48 szám, 3484 oldal terjedelmén végezheték vállalt munkájukat. 1944-ben a német megszállás után, az április elsejei 7. szám még megjelenhetett, ezután sújtott le a betiltás. A nyomdában lévő nyolcadik számot elkobozták, de ezekben a napokban már a szerkesztők személyes biztonsága is a jószerecsse ajándéka.¹³

A folyóiratot mindvégig Illyés Gyula és társszerkesztőként Schöpflin Aladár jegyzi. A két segédszerkesztő Keresztury Dezső és Örley István. (A kolofon Keresztury nevét nem közli, Örleyét is csak 1944. február 15-től tünteti föl.)

Egy-egy szám terjedelme 60-70 oldal. Az 1941 karácsonyi kivételesen 110 (az ünnep ürügyén tulajdonképpen két szám), ára két pengő, az 1943-as 14. számtól 2,50, a 19. számtól a megszűnésig, az inflációnak megfelelően, már 3 pengő. (Összevetésül: a könyvek átlagos ára ez időben 5-10 pengő között volt.) Az oldalszámozás folyamatos, félévenként újratekintődő. A címlapok színezése, néhány szám kivételével – a papír fehérével, a nemzeti lobogó színeinek asszociációját keltő – piros és zöld. Nyilván szándékosan.

¹¹ *Babits-émlékkönyv*. Szerk. Illyés Gyula (Bp. 1941) Nyugat Könyvkiadó. Készült 2000 számozott példányban, 40 fényképmelléklettel. Szerzői tiszteletdíjukat, a kiadó a jövedelmet Babits síremlékére ajánlotta föl.

¹² A *Nyugat* folytatásának szánt folyóirat címével kapcsolatban felmerült javaslatok. (Illyés Gyula kézírata a Petőfi Irodalmi Múzeum kéziratárából)

¹³ Illyés Gyula: A *Nyugat* vége, In *Uő: Iránytűvel* II. 174–180.

Példányszámuk 1942 elejétől egyenletesen emelkedik, de a csúcsponton sem haladja meg a háromezret. Az emelkedés a lap iránya mellett a folyóiratra és a Nyugat Kiadó könyveire való kombinált előfizetési rendszernek is köszönhető.¹⁴

Reklámot, a kor szokásával ellentétben, igen keveset közölnek. A Nyugat kiadó tervein, könyvújdonságokon kívül csak a mindenhol jelen lévő Schmoll paszta és Dreher édesség hirdetése tűnik fel néhány számban.

Egyébként, ami vállalkozásuk anyagi oldalát illeti, Illyésnek – már a *Nyugat*-beli gyakorló idejének tapasztalatai alapján is – soha nem voltak illúziói az irodalmi folyóirat-kiadás üzleti lehetőségeivel kapcsolatban. A *Magyar Csillag* indulásakor annak is nekifohászott, hogy szinte olvasók nélkül, magánosan, reménytelenül tegyék dolgukat: „Csaknem ingyen dolgozó írói gárda, állandó terhekkel küzdő lap, amelynek ráfizetését a könyvkiadás haszna fedezi, s amely gondozóinak akkor adna nyugalmat, ha megszűnne. A fizetés nélküli szerkesztők megengedhetik maguknak, hogy egy kor átlagolvasóinak befolyását is elhárítsák, s csak az örök magyar szellem tekintetét kívánják munkájukra. Így semmiféle érdek nem befolyásolja törekvéseiket, a szellemi és anyagi célok különleges hazai kapcsolata segítségével valóban 'sine irae et studio' végezhetik munkáikat... Vállalkozásunk nem üzleti vállalkozás. Nincs okunk titkolni, hogy lapunk eddig sem volt jövedelmező, az előfizetések és a költségek közötti különbözetet, a ráfizetést néhány ember azzal pótolta, hogy ingyen, vagy majdnem ingyen dolgozott.”¹⁵

A szerkesztő jó szemmel, biztos érzékkel választotta ki munkatársait, a folyóirat arcát megadó rovatok Halász Gábor, Keresztury Dezső, Örley István, Schöpflin Aladár kezében a legmegfelelőbb gondozóra találtak. A szépirodalmi rész mellett a *Magyar Csillag* legfontosabb fóruma a *Mérték* című kritikai rovat és a *Figyelő*, amely könyvekről, színházi bemutatókról, a képzőművészeti, zenei élet eseményeiről tájékoztatott – mindig állást foglalva, értékelve. A rendkívül igényes kritikai rovat színvonalát az esszéista nemzedék, elsősorban Halász Gábor adta meg. Beköszöntője a kritika színvonalának emelésében, elkötelezetté tételében, az értékek eredeti rangjának visszaállításában szabja meg a programot.¹⁶ A *Figyelő*ben jelennek meg Schöpflin és Keresztury színházi kritikái, itt gyakorolta orientáló, értékmentő munkáját könyvismertetésekkel Örley István, de Cs. Szabó László, Veres Péter, Bóka László és mások is. Itt jelentek meg Farkas Zoltán minden újra érzékeny képzőművészeti kritikái, Szabolcsi Bence, Lajta László zenei írásai. A *Figyelő* a folyóirat valamennyi számában jelen volt, élénk, friss szellemi körképet adva főleg a kortárs magyar művészetről, míg a *Mérték* minden második számban jelentkezett. Az *Adat és anyag*, a tanulmányok, forrás-, dokumentumközlések rovata ugyancsak majd minden második számban feltűnik, sok értéket bocsátva közre, Arany János ismeretlen levelétől Fajcsék Magdának a kortárs magyar versritmikát elemző írásáig. Ritkábban jelentkezett a *Disputa* nevű vitarovat, és a mindig az életre alkalmazható benyomásokat, élményeket tartalmaz, a magyar szellemi életet vigyázó *Őrjárat*, Illyés naplójegyzeteivel vagy Veres Péter olvasmányélményeivel.

A szerkesztők egységteremtő munkájához példát, a humanizmus példáját, elődeiket – bár Széchenyihez, Katona Józsefhez, Eötvös Józsefhez is visszanyúlnak – főleg a *Nyugat* nagy nemzedékében találják meg. „Ismételten elhangzott a gyanúsítás” – írja Illyés 1943-ban –,

¹⁴ Mint a 2. sz. jegyzet, 226.

¹⁵ Illyés Gyula: Az első állomás. *Magyar Csillag*, 1942. II. 309–314.

¹⁶ Halász Gábor: Beköszöntő egy új rovathoz. *Magyar Csillag*, 1941. 45–48.

„hogy lapunk a Nyugat szellemét akarja folytatni Büszkeségünk és életünk értelme lesz, ha méltóknak bizonyulunk Ady, Babits, Kosztolányi, Móricz, Tóth, a Nyugat nagy alkotóinak szellemére s munkájára.”¹⁷ „Ady, Babits, Tóth Árpád és Kosztolányi egységesnek vélt hagyatéka közvetíti számukra – olvashatjuk Rónay Lászlónál – a magyar irodalom legjobb, érintetlen tradícióit. E négy költőhöz térnek vissza újra meg újra, s művészi örökségükből – akár annak eszményítése árán is – vélnek erőt meríteni az egyre nehezebbé váló politikai helyzetben... Ez az eszményített hagyományörzés jellemzi azt a gesztust, ahogy a Magyar Csillag igyekszik megőrizni Babits hagyatékát, s ahogy a még élőkben észreveszik ugyanezen örökségnek a paradigmáit... A négy névhez később ötödikként csatlakozik Móricz Zsigmond is... Móricz írói példája – bár fenntartásokkal –, magatartása és eszménye is bekerült a múlt számukra legértékesebb tartományába”¹⁸

Világukat, hagyománykereső irányultságukat tükrözik, ennek jegyében látnak napvilágot a folyóirat különszámai is.¹⁹ Tematikus összeállítással tisztelegnek Babits alakja előtt halála első, valamint születése 60. évfordulóján. Fekete címlapú Móricz-külszám kapcsolja őt hagyománykincsükhöz az író halálakor. Emlékszámot kap a 70 éves Schöpflin. Egységötörekvéseiket a félmúltra visszavetítve táborukba vonják József Attilát, megkezdik igazi helyének kijelölését. Halála ötödik évfordulóján megjelent számukban Halász Gábor, Vajda Endre és Gáspár Zoltán főhelyen megjelent tanulmányával hódolnak előtte. Jelképesnek is felfogható az Ady-émlékszám megjelenésének időpontja. Alakjának idézésére halála 25. évfordulója adott alkalmat, 1944. január 15-én. Illyés versei (*Elsüllyedt jövő, Magányos angyal*) Bóka eszszéje, Keresztury tanulmánya, Krúdy kézirata a hivatalos ország által reá hányt korszorúk, rákent hamis máz, misztifikáció mögül a költő igazi arcát próbálják kibontani, még mindig időszerű próféciáját hangoztatják – egy évvel Budapest ostroma előtt.

*„Támadj, merülj fel, elsüllyedt haza
legszebb mi felé útra tört magyar!
Verecke után legtágabb mező
Zászláival, lányaival
Új rend ezerévé tündökölő”*

(Illyés Gyula: *Elsüllyedt jövő*)

Egységfront-teremtő törekvéseik legszebb bizonyágát a lap törzsanyaga, szépirodalmi része szolgáltatja. A szerkesztő, híven Babits tanításához, korlátot valóban csak az alacsony színvonal s a rosszhiszeműség ellen emel. Mit sem törődve a numerus claususszal, minden becsületos magyar író előtt kaput tár. A zsidó Zsigmond Ede, a kommunista Lukács László, a munkaszolgálatos Darvas Szilárd írását éppúgy közlik, mint például Szabó Lőrincét, vagy a nagypolgár Máraiét. A múlttal szemben saját korukhoz a külföldi helyett a magyar valóság-hoz való nagyobb kötődésük főleg a lírában nyilvánul meg. A hazai kortárs költészetnek szinte teljes körképét adják. Negyvennyolc számukban 72 költő 408 versét hozzák, számonkénti átlagban tehát nyolcat, kilencet. A 408 vers negyedrésze, 103, három költőtől, Illyés Gyulától,

¹⁷ Illyés Gyula: *Magyar Csillag*. 1943. 1–2.

¹⁸ Rónay László: *Az ezüstkor nemzedéke*. Akadémiai Kiadó. 1967.

¹⁹ A Magyar Csillag különszámai: Móricz Zsigmond – 1942. okt. 1.; Schöpflin Aladár – 1942. nov. 1.; József Attila – 1942. dec. 1.; Babits Mihály – 1943. dec. 15.; Ady Endre – 1944. jan. 15.

Szabó Lőrincről és Gulyás Páltól származik. A tíz, vagy ennél több verset publikáló költő a Nyugat második, harmadik nemzedékének tagja, de viszonylag sok opuszát közlik Kassáknak, Keresztury Dezsőnek. Itt kap fórumot a háború árnyékában a Nyugat negyedik, utolsó nemzedéke, a reménytelen, úzött tétovaságot alapélményként élő Karinthy Gábor, Károlyi Amy, Pilinszky János, Somlyó György. A nagyepikát (nem a zaklatott kor műfaja) mindössze Illyés *Hunok Párizsban*jának tíz folytatása és egy Krúdy szemelvény képviseli az *Ady Endre éjszakáiból*. A közölt 76 novella (Illés Endre, Kolozsvári Grandpierre Emil, Nagy Lajos) és 32 tárca, riport (Cs. Szabó László, Illyés) szintén kortárs magyar szerző műve, éppúgy, mint az 5 színmű. A Magyar Csillagban megjelent műfordítások száma meglehetősen csekély, összesen 23 opus, főleg vers. Legtöbb francia, mindössze három a német, azok is klasszikusok (Goethe, Rilke, Schiller). Németellenességüknek e burkolt megnyilvánulása, franciás érdeklődésük, ízlésük megmutatkozik a bemutatandó külföldi írók kiválogatásában, abban is, hogy a világirodalom mely tájaira kalauzolják el olvasóikat. A mintegy kétszáz magyar író mellett, akikkel foglalkoznak, száz külföldi szerzőt mutatnak be, könyvét, színpadi művét, vagy életművének valamely számunkra fontos tanulságát elemezve. A bemutatott szerzőknek 60%-a francia és angol s csak tized része német. (A hivatalos Magyarország a német kultúrfőlényt harsogja, a francia, tized import még könyvekben is gyanús.) A kortárs világirodalom ismeretlenebb tájait is megpróbálják föltérképezni, így fedezik fel a bolgár irodalmat, mutatják be a finn Koskenniemit.²⁰

Az irodalom alatti ellenzék, a jobboldali sajtó – megérezve az „ellenséget” – már a Babits-emlékkönyvet gyűlölködve fogadta. „Illyés célját és terveit a Magyar Csillag első két száma leplezi le. Aki még nem fogott gyanút s nem látja összeférhetetlennek a népi kultúrát nemzetközinek tartó Babits kultuszát a magyar irodalom népi vonalával, vegye kezébe a Magyar Csillag első két számát. A Babits Emlékkönyv a Magyar Csillag számára fogta össze a Nyugat zsidóit és liberálisait. Kérdés, hogy támogathatja-e a történetek után Illyést magyar író, aki felelősséget érez a magyar népért.”²¹ A másik lap szerint: „Illyésnek sikerült az, amit a Nyugatban nem tűrt tovább a kormányzat. Illyés Gyula visszaélt a kormány bizalmával: a Magyar Csillag, amelyhez hasonló című lap csak egy van a világsajtóban, a Vörös Csillag folytatja ugyanott, ahol a Nyugat abbahagyta. Címbetűi, emblémája, tartalma mit sem változott. Illyés tíz-tizenöt íróat lát csak az országban, hat-hét abból is, mint rég, zsidó. A teljes magyar irodalmat reméltük s már az első lapon csalódást okoz az írók névsora, a Nyugat teljes gárdája van csak itt romlott, avas levegőjével... Hát lehet ezt elhallgatni a harmadik zsidótörvény vigíliáján?”²²

A nehéz helyzet a háborúba egyre beljebb haladva csak fokozódott, mint Rónay László írja: Illyésék „kezdetből a tűzzel játszottak, amikor egyre élesebben fogalmazták meg a háború elvesztésének lehetőségét”.²³ Csúnya támadásokat kell kivédeni, a szerkesztőt egymás után fogják perbe nemzetgyalászás vádjával. Hogy súlyosabb szankciókat nem alkalmaztak, az valószínűleg az uralkodó körök egy része jelentős nyugati orientációjának, s a Kállay-kormány

²⁰ L. Magyar Csillag repertórium. (A Nyugat repertóriumra függelékeként készítette Galambos Lajos, MTA Irodalomtörténeti Intézete, 1959.)

²¹ *Magyar Élet*, 1941. dec.

²² *Új Magyarság*, 1942. nov. 18.

²³ Mint a 18. sz. jegyzet

hintapolitikájának tudható be. A túlélésre gondoló úri osztálynak lojalitását, liberalizmusát bizonyítandó bizonyos mértékben szüksége volt a *Magyar Csillagra*.

Az első küzdelmes esztendő – újtukat rövidre szabta, vállalkozásukat befejezetlennek hagyta az erőszakos kor –, az első év tulajdonképpen önálló szakasza a folyóirat életének, a második periódustól eltérő jellemzőkkel. Az első szakaszban a táborteremtés, az irodalmi egység, a központi gondolat, több még a hátratekintés, míg ezután egyre gyakoribb a marcangoló nemzeti önvizsgálat s a jövőt kereső pillantás. Az első korszakot összegző Illyés-naplójegyzet egyszerre hátra s előre tekint, eredményként mutatva föl az írók egységes táborba való tömörítését. „Szinte hallani lehetett felváltva hol az egyik, hol a másik oldalról a szisszenetet aszerint, ahogy Erdélyi, Márai, Szabó Lőrinc vagy Németh neve tűnt fel a címlapon. A folyóirat így lett szinte számonként jobb vagy baloldali, szép példát adva arról, milyen könnyen meg tudná taposni a politika az irodalmat... Nincs minden irodalomnak irodalmon túli feladata. A mienknek van, mindig is volt... Az irodalom függetlenségére alakuló szekértábor úgy lehet, egy nép védvára lesz, erre kell felkészülnünk. A magyarság most éli várakozásainak tán legsúlyosabb esztendeit. Aki túl sokat vár a külső erőktől, az a maga képességét gyöngélli, egy kicsit saját sorsát adja fel. Meg kell találnunk helyünket nagyon is Európában, de a magunk erejéből, amiben az is benne foglaltatik, hogy olyan helyünk lesz, amilyen erőnk.”²⁴

A Magyar Csillag köre 1943-ban, 1944-ben az egyre szűkülő szemhatár és a jövő keresés kínzó kettősségében él. A kiúttalanság gyötrő élményével viselik a vállalt „fegyelmet”, „éberséget”, hogy megőrizték a „szellem méltóságát”, „erkölcsi tekintélyt”, a „beszéd és írás emberi hitelét” arra az időre, amikor majd „valóban édes Hazát” kell teremteni „a dolgozó magyaraknak.”²⁵ Új Európára készülnek, de másnapi napkeltéjük sem biztos.

Lírai anyaguk egyre komorabb, korábbi változatos, széles skálájú prózájuk tépelődő hangúvá, filozofikussá mélyül, alaphelyzete a búcsú, elemző írásaik kevesebbet fordulnak a múltba, a jövőbe vezető utat próbálják kijelölni, kritikájuk mérsékeltebb külföldi érdeklődés mellett mentve az értéket, a teljesség igényével mutatja be a kortárs magyar irodalmat.

Utat találni a jövőhöz! Ebben sűrűsödik össze a tábor minden gondolata. A határozottan társadalmi változást követelő Veres Pétertől az idealizált, leszűkített fogalmú néphez, mint „örök dolog”-hoz való menekülés gondolatáig sokféle az elképzelés. Együttesen szólnak, de nem egységesen. Koruk valóságával szembeszegezve szépségkeresésük elvont, európaiságuk kissé erőtlen, humanizmusuk zártnak bizonyul. Legtöbbször nem jutnak túl annak felismerésén, hogy Magyarországot pusztulásra ítéli a német szövetség, a háború elveszett. (Viszont ez is forradalmi tettel ér föl, hiszen az ország vezetői mániákusan hajtogatták ennek ellenkezőjét.)

A nyugatról visszaverődő utolsó fénysugarakban keresik egymást, a csillagot, a tisztást, amikor már hosszúak az árnyak, az Isten eltűnt, hiába hívják, s amikor a romok, bombák elől menekülve a szerelmek, álmok, gyermekkori emlékek menedékét megtalálni is bátor cselekvés.

²⁴ Illyés Gyula: Első állomás. *Magyar Csillag*, 1942. II. 309–314.

²⁵ Együttes vallomás. *Magyar Csillag* 1943 I. 573–574.

*„...S nem tart soká. Ha rám figyelsz
majd egyre égibb hangot hall füled.
S a végső szó után meséld el
hogy bordán roppantott a rémület.”*

(Radnóti Miklós: Ha rám figyelsz...)

Az ezüstkori vállalkozás műve torzóban maradt. A nyomdában elkobzott utolsó szám ki-cenzúrázott fehér foltjaival is – továbbgondolásra ösztönzött.

